УДК 340.113:81'271-047.22:811.161.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-21>

Наталія СТРАТУЛАТ,
orcid.org/0000-0001-7738-4311
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ
(Київ, Україна) stratulat_natala@ua.fm

Ірина ГАЛДЕЦЬКА,
orcid.org/0000-0003-3400-4539
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ
(Київ, Україна) igaldetska@ukr.net

МОВЛЕННЄВО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАВНИКА: СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАПИТИ СУСПІЛЬСТВА

Статтю присвячено вивченню важливого в умовах сучасного розвитку держави питання – аналізу мовленнєво-професійних компетентностей правника в законодавчо-правовому аспекті.

У процесі дослідження з'ясовано зміст понять «компетентність», «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність», визначено їхню взаємозалежність, взаємообумовленість і взаємозв'язок. Акцентовано увагу на значенні набуття зазначених компетентностей у фаховій діяльності правника. Окреслено роль володіння на належному рівні української та англійської мов у мовленнєво-професійній практиці представника правової сфери. Зазначено, що нині опанування українською мовою як державною та англійською як міжнародною на належному рівні сприяє конкурентноспроможності фахівця на ринку праці. Визначено, що висококваліфікованим фахівцем юрист може бути за умов досконалого опанування як української мови, так і англійської.

Зауважено, що сьогодні соціум (з огляду на потреби) висуває запити до правника як професіонала, а також формує високі стандарти загальної та професійної компетентностей. Водночас охарактеризовано нормативні документи чинного законодавства, що регламентують сучасні вимоги суспільства до фахівця-юриста в аспекті тих компетентностей, які є ключовими у формуванні професійної особистості. Простежено ієрархію нормативно-правових актів із погляду аналізованого питання (від загального до конкретного, від основного до похідного).

На підставі здійсненого аналізу законодавчої бази в аспекті вимог до комунікативно-професійного рівня правника як представника сучасної держави надано пропозиції щодо ефективної реалізації законодавчого спектра в освітній сфері. Зокрема, збільшення обсягу годин із навчальних дисциплін мовно-фахового напрямку; введення до навчального плану здобувачів за правовою спеціальністю навчальних курсів (українською і англійською мовами), спрямованих на підвищення рівня культури професійного мовлення, ораторської майстерності, ефективності професійної комунікації; запровадження тренінгів для учасників освітнього процесу щодо опанування особливостей професійного мовлення.

Ключові слова: українська мова, англійська мова, чинне законодавство, вимоги до фахівця, освітня сфера.

Natalia STRATULAT,
orcid.org/0000-0001-7738-4311
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Legal Linguistics Department
National Academy of Internal Affairs
(Kyiv, Ukraine) stratulat_natala@ua.fm

Iryna HALDETSKA,
orcid.org/0000-0003-3400-4539
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Professor at the Legal Linguistics Department
National Academy of Internal Affairs
(Kyiv, Ukraine) igaldetska@ukr.net

SPEECH AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF A LAWYER: MODERN STANDARDS AND REQUESTS OF A SOCIETY

The article is devoted to the study of an important issue in the conditions of modern development of the state: analysis of the speech professional competence of a lawyer in the legislative and legal aspect.

In the course of the research, the content of the concepts "competence", "linguistic competence", "speech competence", "communicative competence" was established, their interdependence and interrelation were determined. Attention is focused on the importance of acquiring these competencies in the professional activity of a lawyer. The role of possession at the proper level of the Ukrainian and English languages in the speech-professional practice of a representative of the legal sphere has been determined. It is noted that at the present time mastering the Ukrainian language as a state language and English as an international language at the proper level contributes to the competitiveness of a specialist in the labor market. It has been determined that a lawyer can be a highly qualified specialist in conditions of perfect command of both the Ukrainian language and English.

It is noticed that today the society (taking into account the needs) puts forward requests to the lawyer as a professional, and also forms high standards of general and professional competencies. At the same time, the normative documents of the current legislation are characterized, which regulate the modern requirements of society to a legal specialist in the aspect of those competences that are key in the formation of a professional personality. The hierarchy of regulatory legal acts is traced from the point of view of the issue under consideration (from general to particular, from main to original).

Based on the analysis of the legal framework in terms of the requirements for the communicative and professional level of a lawyer as a representative of a modern state, proposals are made for the effective implementation of the legislative spectrum in the educational sphere. In particular, an increase in the volume of hours in academic disciplines of the cultural and professional direction; introduction to the curriculum of applicants in the legal specialty of training courses (in Ukrainian and English) aimed at increasing the level of the culture of professional speech, oratory, the effectiveness of professional communication; introduction of trainings for participants in the educational process to master the features of professional speech.

Key words: *Ukrainian language, English language, current legislation, requirements for a specialist, educational sphere.*

Постановка проблеми. Сьогодні глобальні системні реформи в Україні, що підтверджують її статус як сучасної демократичної держави, мають на меті, поряд з іншими завданнями, модернізацію галузі права, у якому одним із першочергових питань є підготовка майбутнього висококваліфікованого представника юридичної професії. Потреби соціуму, які формуються під впливом умов сьогодення, створюють нові стандарти особистості фахівця права, що є носієм соціальних якостей свого суспільства й відповідає його запитам.

Безперечно, задля надання якісних послуг правник, поряд з іншими фаховими якостями, повинен мати передусім високий рівень професійно-комунікативної культури, що реалізовується в мовленнєвій практиці через публічні виступи, ведення діалогів, укладання документів, тлумачення правових текстів тощо. Адже особи, які здійснюють юридичну діяльність, постійно працюють із людьми різних верств населення, різних професій і різного рівня культури. «Щоразу їм доводиться знаходити потрібний тон, слова, аргументувати сказане та правильно висловлювати думки. Найчастіше від того, як висловив свою думку юрист, залежить, наскільки правильно його розуміють навколишні й наскільки точно вони можуть дати свої пояснення або показання» (Короткова, 2019: 142).

Тому в аспекті розвитку сучасних тенденцій щодо професійної підготовки мовленнєва культура юриста відіграє провідну роль (зокрема, формує позитивний імідж представників правової спільноти й України як держави, яку вони представляють), а питання її розвитку та досконалості набувають неабиякої актуальності як під час процесу опанування фахом, так і безпосередньо у фаховій практиці, що, власне, й потребує подальшого вивчення.

Аналіз досліджень. Наукові публікації сучасних розвідок засвідчують значне зростання інтересу дослідників до мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей фахівця в галузі юриспруденції. Наприклад, Ю. Короткова (2019), Л. Мацько (2007), І. Плотницька (2008) аналізують особливості фахової мови, її реалізацію в сучасних умовах, а також висвітлюють теоретичні аспекти поняття й структури культури мовлення юриста; Н. Артикуца (2018), Н. Марусич (2012) вивчають нові шляхи мовної підготовки майбутніх фахівців-правників; О. Юрчук (2017) розглядає ефективність комунікації правоохоронців у парадигмі інновацій; І. Галдецька (2018), О. Коваленко (2009), Н. Варешкіна (2020) висвітлюють питання оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування в професійній діяльності; Л. Барановська (2015), С. Циганій (2015) досліджують формування професійно-

мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців законоохоронної сфери.

Незважаючи на те, що питання формування й удосконалення культури мовлення правників репрезентовано в працях багатьох науковців, уважаємо за доцільне розглянути мовленнєво-фаховий аспект як одних із важливих напрямів правової діяльності в площині сучасних вимірів (тих вимог і стандартів, що висуваються до правника як фахівця), а також їх відображення в законодавчо-правовому полі.

Метою статті є комплексний аналіз мовленнєво-професійних компетентностей правника в законодавчо-правовому аспекті. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання **таких завдань**: з'ясувати зміст понять «компетентність», «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність», визначити їх взаємозалежність і взаємообумовленість; розкрити роль аналізованих категорій у формуванні професійної особистості правника; охарактеризувати нормативні документи (чинне законодавство), що регламентують сучасні вимоги до фахівця-юриста; простежити ієрархію нормативно-правових актів із погляду аналізованого питання (від загального до конкретного, від основного до похідного); надати пропозиції щодо ефективної реалізації законодавчого спектра в освітній сфері.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що фахове мовлення зображає зміст поняття «компетентність» (мовна, мовленнєва, комунікативна – у фаховому аспекті), уважаємо за доцільне почати аналіз зазначеної наукової проблеми, власне, із визначення найістотніших ознак цього визначуваного поняття, яке є ключовим у таких словосполученнях, як «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність».

Академічний тлумачний словник (узагальнюючи основні загальні ознаки аналізованої категорії) репрезентує таке значення лексеми **«компетентність»**: *«Властивість за значенням компетентний (де останнє означає «Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний»)»* (Словник української мови, 1970-1980). Закон України «Про вищу освіту», зі свого боку, **інтерпретує** компетентність як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» (п. 13 ст. 1) (Закон, 2014).

Водночас В. Семиченко наголошує, що компетентність – це «атрибут особистісного рівня, система тих засвоєних засобів, за допомогою яких людина має можливість вирішувати ті чи інші завдання своєї життєдіяльності. Будь-яке знання, окремі навички або вміння тільки тоді стають дійовими, коли інтегруються в цю загальну систему засобів, вступають у зв'язки з іншими структурними елементами, ієрархізуються, творчо модифікуються, гнучко використовуються відповідно до цілей і умов діяльності або міжособистісної взаємодії» (Семиченко, 2001: 254).

Доречним буде зазначити те, що оскільки «компетентності – це насамперед замовлення суспільства на підготовку його громадян, їх перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні» (Форум, osvita.ua) – у нашому дослідженні цю категорію будемо розглядати в площині суспільного запиту Української держави.

Крім того, окреслимо, що компетентність «цілком зорієнтована на діяльність і керується тими цілями, які собі ставить суб'єкт або які йому поставлені» (Андрієвська, 2010: 48), тому для неї (як для категорії) характерна цілеспрямованість. Компетентність, на думку науковців, має практичну реалізацію тільки через відношення до діяльності – «це завжди компетентність для дії і стосовно мети цієї дії» (Андрієвська, 2010: 48).

Тлумачення аналізованого поняття дає підстави з огляду на його значення інтерпретувати наведені вище словосполучення, де ключовим елементом лексичної валентності є слово «компетентність». Так, **мовна компетентність**, відповідно, буде мати семантику: певна сукупність досвіду мовної діяльності та мовної рефлексії, а також знань, умінь і навичок, що регулюють професійну мову й визначають її спрямованість, індивідуальну специфіку і відповідність ситуації спілкування. Інакше кажучи, мовна компетентність «полягає у володінні мовою в межах нормативної граматики та літературного словника, тобто знання мовного коду, знання та усвідомлення комунікативних законів і умов здійснення акту спілкування, а також способів і засобів їх застосування чи утримання від них» (Ценко, 2014: 45).

Щодо **мовленнєвої компетентності**, то вона, зі свого боку, означатиме: уміння застосовувати набуті знання про мову (мовну компетентність) в мовленнєвій практиці. Тобто мовленнєва компетентність «виявляється в основних видах мовленнєвої діяльності – слуханні, говорінні, читанні та письмовій діяльності; умінні планувати свою мовленнєву поведінку» (Богущ, 1997: 53). Зрозуміло,

що для фахівців-правників важливим є практичне володіння професійною лексикою, і в усному, і в писемному варіантах, здатність використовувати мовні засоби, адаптуватися в конкретній ситуації спілкування. Отже, «мовленнєва компетентність гіпотетично повинна наближатися до елітарного рівня володіння мовою» (Ценко, 2014: 45).

Комунікативна компетентність, елементами якої є мовна та мовленнєва компетентності, і з якими вона безпосередньо взаємодіє (при цьому розкриваючи їх зміст), – одна з ключових компетентностей майбутнього юриста, оскільки є складною інтегративною якістю особистості, що характеризує рівень володіння знаннями та вміннями у сфері спілкування, достатній для вирішення професійних завдань (Марченко, 2009: 184). Як визначальна професійна риса, комунікативна компетентність (знання про мовні засоби й ситуації спілкування, володіння комплексом мовленнєвих умінь) дозволяє юристу досягти результативності у спілкуванні й взаємодії, правильно укладати, а також розуміти різні тексти, адекватно використовувати мовні засоби відповідно до конкретних умов і завдань спілкування (Левитан, 2005: 76).

Як бачимо, **мовна компетентність** – це знання мови, **мовленнєва компетентність** – це володіння мовою, **комунікативна компетентність** – користування мовою.

Звернемо також увагу й на те, що описані компетентності правника (мовна, мовленнєва, комунікативна), які реалізуються в його професійній діяльності, взаємозалежні, взаємообумовлені, доповнюють одна одну й можуть функціонувати тільки за умови тотожної наявності. Формування мовної компетентності (здобуття навичок правильно говорити й писати, вмінням точно висловлювати свою думку) в подальшому сприяє виробленню ефективності мовленнєвої компетентності (уміння грамотно застосовувати отримані теоретичні знання на практиці) (Сукаленко, 2014: 94). А мовленнєва компетентність, зі свого боку, стає підґрунтям для ефективної комунікації (комунікативна компетентність).

Крім того, вищезазначене дає підстави простежити таку закономірну послідовність: **мовна компетентність** → **мовленнєва компетентність** → **комунікативна компетентність**, яка простежується як ієрархічна модель у своїй наступності, нерозривності, взаємозумовленості та взаємозалежності.

Так, **комунікативна компетентність** правника не реалізовується без вироблення **мовленнєвої компетентності**, яка, у свою чергу, не можлива без наявності **мовної компетентності**.

Небезпідставно першим елементом у цьому ланцюгу є **мовна компетентність**, адже без знання мови (без якої неможливо впроваджувати фахову діяльність), без теоретичного підґрунтя, обізнаності щодо мовних норм та засобів не може здійснюватися ні мовленнєва, ні комунікативна діяльність фахового напрямку. До того ж варто наголосити: чим вищий рівень опанування **мовної компетентності**, тим вищий рівень **мовленнєвої та комунікативної компетентностей** правника.

Беззаперечно, описані компетентності, з одного боку, є підґрунтям в опануванні власне фахової (предметної) обізнаності правника як фахівця, а також посідають вагоме місце у формуванні висококваліфікованого знавця своєї справи, професіонала, багатовекторної особистості, яка здатна ефективно розв'язувати професійні завдання. Адже в сучасному суспільстві «становлення поліпрофесіоналізму, що приходить на зміну монопрофесіоналізму професій, відбувається як безперервний процес пошуку особистістю змісту своєї життєдіяльності й професійного самовизначення, зорієнтованого на вибір спеціалізації у майбутній професійній діяльності як юриста-практика» (Чорнобай, 2015: 246).

З іншого боку, юристу за родом своєї діяльності доводиться не тільки бути фахово ерудованим, тобто «оперувати законом, але й роз'яснювати, доводити, переконувати. Тому він повинен бути професійним комунікантом» (Введенская, 2006: 9). Уміти засобом слова вплинути на слухача, сформулювати так думку, щоб донести зміст правових понять, розтлумачити відповідні положення – практичні завдання правника.

Формування професійної комунікативної компетентності (зокрема, мовної і мовленнєвої) у майбутніх юристів, розвиток культуромовної особистості фахівця, що зумовлено викликом сучасного українського суспільства, має законодавчо-правову основу: запит соціуму знаходить своє відображення у нормативно-правових актах, чим, власне, потрапляє у правове поле чинного законодавства.

Оскільки сучасні потреби суспільства зорієнтовані на високорозвинену всебічнокомпетентну професійну особистість, здатну забезпечити потреби країни на державному й міжнародному рівнях, у нашому дослідженні розглядатимемо питання комунікативної (поряд з мовною і мовленнєвою) компетентності фахівця в двовимірному просторі: у площині української мови як державної та англійської – як міжнародної. Питання опанування фахівцем кожної із зазначених мов має свої правомірні підстави: розширення перспектив

утвердження України в своїй самобутності, незалежності, з одного боку, а також вихід на міжнародну арену, і представлення нашої країни як сильної правової держави на світовому рівні через міжкультурну комунікацію й міжнародні правові зв'язки, – з іншого.

Нормативно-правова база, яка регламентує питання розвитку і функціонування мов у державі (зокрема для забезпечення потреб соціуму), репрезентована широким спектром документів: від Основного Закону до нормативно-правових актів освітньої сфери.

Зокрема, **Конституція України** (ст. 10 розділу 1) регламентує: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» (Конституція України, 1996).

Отже, законодавчо, українська мова як державна є пріоритетною в Україні, і «*всебічний розвиток і функціонування*» державної мови включає в себе опанування нею (зокрема під час освітнього процесу) на відповідному рівні. Поряд з цим держава «*сприяє вивченню мов міжнародного спілкування*» (до яких належить англійська), таким чином, проваджує освітню мовну політику щодо розвитку українського суспільства, розширюючи спектр реалізації міжкультурних та міжнародних можливостей.

Вартий уваги у площині досліджуваного питання, зокрема, й **Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»** (Закон, 2019).

Так, у п. 1. ст. 6 цього Закону зазначено: «Кожний громадянин України зобов'язаний *володіти державною мовою*», а у п. 2. цієї ж статті, що держава «...*забезпечує кожному громадянину України можливості для опанування державної мови...*» через систему закладів освіти, зокрема й вищої. Крім того, у п. 1. ст. 9 у переліку осіб, «які зобов'язані *володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків*», вказано тих, професійна діяльність яких пов'язана з правовою сферою. Також ст. 14 «Застосування державної мови в судочинстві» та ст. 16 «Застосування державної мови в органах правопорядку, розвідувальних органах, державних органах спеціального призначення з правоохоронними функціями» засвідчують вимоги до фахівців, які провадять правову діяльність. І, звичайно, ключовою статтею щодо формування

комунікативної компетентності (також мовної й мовленнєвої) є ст. 21 «Державна мова у сфері освіти», у якій проголошено, що «*Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова*», а також, що держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття освіти (п. 1); «заклади освіти забезпечують *обов'язкове вивчення державної мови, зокрема фахової передвищої та вищої освіти, в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови*» (п. 2); «Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, *насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти*» (п. 4); «У закладах освіти відповідно до освітньої програми одна або декілька дисциплін можуть викладатися двома чи більше мовами – *державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу*» (п. 5).

Як бачимо, в охарактеризованому нормативно-правовому акті питанню опанування державної мови (зокрема з метою подальшої ефективної реалізації мовленнєво-професійної діяльності) відведено чільне місце. Окрім цього, зазначений Закон (з огляду на сучасні виміри професійних характеристик фахівця) вагоме значення надає також в контексті мовної політики «*вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови*».

Спираючись на нормативні акти вищої юридичної сили (описані вище), юридичні документи у сфері освіти, репрезентують окреслене питання з огляду забезпечення якісної підготовки правників під час освітнього процесу. Так, звернемося до змісту **Закону України «Про освіту»** (Закон, 2017).

У низці засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності (ст. 6) виокремимо такі, як «*різноманітність освіти*»; «*інтеграція з ринком праці*»; «*нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями*»; «*інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір*»; «*виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій*». Власне, ці компоненти є підтвердженням основних положень модернізації освіти через досконале опанування державною мовою, у також англійською, орієнтуючись на подальшу професійну практику. Крім того, у ст. 7 «Мова освіти» (пп. 1, 2) окреслено питання щодо провадження освітньої діяльності державною мовою (відповідно до зазначеного вище Закону України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної» пп. 1, 2 ст. 21), а у пп. 3,4 – щодо вивчення мов міжнародного спілкування, зокрема англійської (відповідно до названого Закону, пп. 3, 4 ст. 21).

Крім того, у п. 1 ст. 17 «Вища освіта» наголошено, що метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або *«професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань»*. Беззаперечно, *професійні й загальні компетентності* безпосередньо здобуваються за умови досконалої мовної обізнаності, з одного боку, а з іншого – мовленнєво-комунікативна компетентність, власне, входить в поле окреслених компетентностей.

Зі свого боку, **Закон України «Про вищу освіту»** (Закон, 2014) висвітлює відповідні рівні щодо підготовки фахівців з вищою освіти (п. 1 ст. 5), зазначаючи, що «Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою *теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності*». До низки компетентностей, безумовно, належать ті, які пов'язані із мовною, мовленнєвою і комунікативною підготовкою майбутнього фахівця для забезпечення в подальшому ефективної професійної діяльності. Також окреслено (п. 1 ст. 9) обов'язкову умову провадження освітньої діяльності: «Освітні програми, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій, мають *забезпечувати виконання вимог відповідних професійних стандартів* (за наявності), якщо інше не передбачено законодавством». Ці відповідні *професійні стандарти* розкривають зміст вимог для опанування професійних кваліфікацій, конкретизують, безпосередньо, запити до певного фаху.

Окрім того, **Кабінет Міністрів України** (постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій») подає опис кваліфікаційних рівнів, зокрема опис *рівня бакалавра*, окреслюючи вимоги до комунікації фахівця цього рівня: «*донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації; збір, інтерпретація та застосування даних спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово*» (Постанова, 2011). Як бачимо, «донесення інформації, ідей» тощо «*спілкування...усно та письмово*» означає оволодіння вміннями і навичками грамотного мовлення та комунікації державною мовою у професійній

сфері (оскільки, як зазначалося вище, фахова діяльність реалізовується шляхом функціонування української мови). Варто наголосити, що володіння іноземною при цьому є обов'язковим складником: *«спілкування з професійних питань, у тому числі іноземною мовою»*.

Звернімося до згаданих вище *професійних стандартів*, закріплених в наказі Міністерства освіти та науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня» (Наказ, 2018). Розглянемо ті, які характеризують ступінь вищої освіти бакалавра, зокрема галузі знань 081 «Право» спеціальності 081 «Право». Так, у частині «Загальні компетентності» знаходимо відповідні пункти (ЗК – загальні компетентності 4, 5), що відображають тему нашого дослідження: «ЗК 4. *Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово*; ЗК 5. *Здатність спілкуватися іноземною мовою*». Як бачимо, відповідно до вимог цього документа, спілкування державною та іноземною мовами є необхідною умовою для правової кваліфікації. Окрім загальних компетентностей, які містять інформацію щодо мовно-комунікативної підготовки правників, відповідні відомості знаходимо і в частині «Спеціальні (фахові, предметні) компетентності». Скажімо, у пунктах 12, 14, 16 (СК – спеціальні компетентності) «СК12. *Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції*; СК14. *Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації*; СК16. *Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру й значення*» яскраво продемонстровано зміст компетентностей, які реалізуються через наявні мовні та мовленнєві знання, уміння та навички.

Вочевидь, з огляду на чинне законодавство держава ставить для учасників правової комунікації (передусім самого правника) умови обов'язкового володіння мовами, як державною – українською, так і міжнародною – англійською (в усній і писемній формах). Окреслена своєрідна послідовність нормативних документів, що яскраво висвітлює мовне питання в аспекті діяльності фахівця правової сфери, не ставить під сумнів це твердження: **Конституція України → Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» → Закон України «Про освіту»**

→ Закону України «Про вищу освіту» → *постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»* → *наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня»*.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що для кожного правника чільне місце в його професійній діяльності належить тим компетентностям, які засвідчують знання мови (*мовна компетентність*), володіння мовою (*мовленнєва компетентність*) та користування мовою (*комунікативна компетентність*). Ці компетентності, що відіграють ключову роль у формуванні професійної особистості правника, безпосередньо перебувають у закономірних взаємозалежності, взаємозв'язку й взаємодії. Опанування української мови як державної й англійської як міжнародної на належному рівні сприяє сьогодні конкурентноспроможності фахівця на ринку праці. Аналіз нормативних документів надав можливість схарактеризувати вимоги

(закріплені чинним законодавством) до фахівця правової сфери на сучасному етапі щодо зазначених компетентностей володіння українською та англійською мовами. Правове підґрунтя визначено певною законодавчою ієрархією: зображено як в Основному Законі (Конституції України), так і в документах нижчої юридичної сили, ніж юридична сила останнього.

З огляду на проведене дослідження надаємо такі пропозиції щодо ефективної реалізації законодавчого спектра в освітній сфері: збільшити обсяг годин із навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Англійська мова за професійним спрямуванням»; в обов'язковому порядку ввести до навчального плану здобувачів рівня освіти «бакалавр» за спеціальністю 081 «Право» навчальні курси з «Риторики», «Культури професійного мовлення», «Ефективності професійної комунікації», які проводимуться як українською, так і англійською мовами; запровадити тренінги для учасників освітнього процесу (і викладачів, і здобувачів) «Особливості професійного мовлення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. В. Мова й мовлення в структурі професійної компетентності психолога. *Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Київ : Нора-Друк, 2010. Вип. 38. С. 46–64.
2. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 49. Т. 2. С. 155–157.
3. Барановська Л. В., Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2015. № 6. С. 23–25.
4. Богущ А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : програма та методичні рекомендації. Київ : ІЗМН, 1997. 112 с.
5. Варешкина Н. В. Методические аспекты формирования эффективного коммуникатора как средства поддержания должного уровня мотивации студентов при обучении иностранному языку а гуманитарном вузе. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Мовознавство»*. Дрогобич, 2020. Вип. № 30. Т. 3. С. 246–253.
6. Введенская Л. А., Павлова Л. Г. Риторика для юристов : учебное пособие. Ростов н/Д : Феникс, 2006. 576 с.
7. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 р. (редакція від 25.09.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 02.02.2021).
8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII (редакція від 11.09.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 02.02.2021).
9. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII (редакція від 01.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.02.2021).
10. Коваленко О. Я. Ключ до відкриття світу, або Практичне спрямування іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2009. № 4. С. 6–12.
11. Конституція України від 11 березня 1996 р. (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2021).
12. Короткова Ю. М. Поняття структури і культури мовлення юриста. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 148–149.
13. Левитан К. М. Компетентносний подход в юридическом образовании. *Актуальные проблемы современного права и юридического образования*. Материалы научно-практической конференции. Екатеринбург, 2005. С. 76–79.
14. Марусич Н. Ю. Українська мова за професійним спрямуванням. *Культура професійного мовлення : навч. посіб.* Київ, 2012. 236 с.
15. Марченко Ю. Г. Комунікативна компетентність як одна з ключових компетентностей майбутнього юриста. *Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія*. 2009. № 5/1 (155). С. 183–187.
16. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. С. 6–7.

17. Наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня» № 1379 від 12 грудня 2018 року. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>.
18. Плотницька І. М. Ділова українська мова : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 256 с.
19. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 року, № 1341 (редакція від 02.07.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2021).
20. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua>.
21. Семиченко В. А. Формування психологічної компетентності студентів у процесі вивчення курсу психології. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ : Нора-друк, 2001. Вип. 21. С. 250–257.
22. Сукаленко Т. М. Формування культури мовлення у сфері професійної діяльності економіста. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. IV. С. 93–97.
23. Форум. Сучасна освіта. URL: <http://osvita.ua/school/method/2340> (дата звернення: 02.02.2021).
24. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого*. 2014. № 4 (23). С. 45–49.
25. Чорнобай О. Л. Розвиток комунікативної компетентності юриста на етапах його професійного становлення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка*. Львів, 2015. С. 241–246.
26. Юрчук О. Ф. Комунікативна компетентність правника в парадигмі інновацій. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф., 2018 р., м. Київ. У 2-х ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 31–33.
27. Haldetska O., Vasylenko O. V. Learning professional foreign languages as an integral part of the policeman raining. *Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця*. Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава, 2018. С. 26–29.

REFERENCES

1. Andriiivska V. V. Mova i movlennia v strukturi profesiinoi kompetentnosti psykhologa [Language and speech in the structure of professional competence of a psychologist]. *Naukovi zapysky instytutu psykhologii imeni H. S. Kostiuks APN Ukrainy*, Kyiv: Nora-Druk, 2010. Vyp. 38. S. 46-64 [in Ukrainian].
2. Artykutsa N. V. Mova prava ta yii vyvchennia studentamy yurydychnykh spetsialnostei u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [The language of law and its study by students of law specialties in higher educational institutions of Ukraine], *Kultura narodov Prychornomoria*, 2004, № 49, T.2, S. 155-157 [in Ukrainian].
3. Baranovska L. V., Tsyhanii S. O. Kultura movy yak skladova kulturny profesiinopravovoho spilkuvannia pratsivnykiv yurydychnoi haluzi [Language culture as a component of the culture of professional legal communication of legal professionals]. *Visnyk Natsionalnoho aviaitsiinoho universytetu. Seriya: Pedagogika, Psykholohiia*. 2015. № 6. S. 23–25 [in Ukrainian].
4. Bohush A. M. Vytoky movlennievoho rozvytku ditei doshkilnoho viku [The origins of speech development in preschool children]: prohrama ta metodychni rekomendatsii, Kyiv: IZMN, 1997, 112 s. [in Ukrainian].
5. Varesheina N. V. Metodicheskie aspekty formirovaniia éffektivnoho komunikatora kak sredstva podderzhaniia dolzhnogo urovnia motivatsii studentov pri obuchenii inostrannomu yazyku v humanitarnom vuze [Methodological aspects of forming an effective communicator as a means of maintaining the appropriate level of motivation of students while learning a foreign language at a humanities university]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu imeni Ivana Franka, Seriya «Movoznavstvo», Drohobych*, 2020. Vyp. № 30, T. 3, S. 246-253 [in Russian].
6. Vvedenskaia L. A., Pavlova L. H. Ritorika dlia yuristov [Rhetoric for lawyers]: Uchebnoe posobiie, Rostov n/D: Feniks, 2006. 576 s. [in Russian].
7. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”] № 1556-VII vid 01 lypnia 2014 r. (redaktsiia vid 25.09.2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia 02.02.2021) [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy “Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi” [Law of Ukraine “On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language”] vid 25 kvitnia 2019 r. № 2704-VIII (redaktsiia vid 11.09.2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (data zvernennia 02.02.2021) [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”] vid 5 veresnia 2017 r. № 2145-VIII (redaktsiia vid 01.01.2021) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 02.02.2021) [in Ukrainian].
10. Kovalenko O. Ya. Kliuch do vidkryttia svitu, abo praktychne spriamuvannia inshomovnoi osvity [The key to discovering the world, or the practical direction of foreign language education]. *Inozemni movy v navchalnykh zakladakh*. 2009. № 4. S. 6-12. [in Ukrainian].
11. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 11 bereznia 1996 r. (redaktsiia vid 01.01.2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia 02.02.2021) [in Ukrainian].
12. Korotkova Yu. M. Poniattia struktury i kulturny movlennia yurysta [The concept of structure and culture of speech of a lawyer]. *Pravovy chasopys Donbasu*, 2019. № 2. S.148-149 [in Ukrainian].
13. Levitan K. M. Kompetentnosnyi podkhod v yuridicheskomo obrazovanii [Competence approach in legal education]. *Aktualnye problemy sovremennoho prava i yuridicheskoho obrazovaniia Materialy nauchno-prakticheskoi konferentsyi. Ekaterinburh*, 2005, S.76-79 [in Russian].

14. Marusych N. Yu. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam. Kultura profesiinoho movlennia. navch. posib. [Culture of professional speech. textbook manual] Kyiv. 2012. 236 s. [in Ukrainian].
15. Marchenko Yu. H. Komunikatyvna kompetentnist yak odna z kliuchovykh kompetentnostei maibutnoho yurysta [Communicative competence as one of the key competencies of a future lawyer]. Naukovi pratsi. Serii: Pedagogika, psykholohiia i sotsiologiia. 2009. № 5/1 (155). S. 183–187 [in Ukrainian].
16. Matsko L. I., Kravets L. V. Kultura ukrainskoi fakhovoi movy: navch. posibn. [Culture of the Ukrainian professional language: textbook. manual] Kyiv: Vydavnychi tsentr “Akademiia”, 2007. S. 6-7 [in Ukrainian].
17. Nakaz Ministerstva osvity ta nauky Ukrainy “Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 081 “Pravo” dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia” [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On approval of the standard of higher education in the specialty 081”Law” for the first (bachelor’s) level” № 1379 vid 12 hrudnia 2018 roku. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
18. Plotnytska I. M. Dilova ukrainska mova: navch. posib. [Business Ukrainian language: textbook. manual] Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2008. 256 s. [in Ukrainian].
19. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the National Qualifications Framework”] vid 23 lystopada 2011 roku, № 1341 (redaktsiia vid 02.07.2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (data zvernennia 02.02.2021) [in Ukrainian].
20. Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
21. Semychenko V. A. Formuvannia psykholohichnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchennia kursu psykholohii [Formation of psychological competence of students in the study of psychology]. Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy, Kyiv: Nora-Druk, 2001. Vyp. 21. S. 250-257 [in Ukrainian].
22. Sukalenko T. M. Formuvannia kultury movlennia u sferi profesiinnoi diialnosti ekonomista [Formation of speech culture in the field of professional activity of an economist]. Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. 2014. Vyp. IV. S. 93-97 [in Ukrainian].
23. Forum. Suchasna osvita [Forum. Modern education]. <http://osvita.ua/school/method/2340/> (data zvernennia 02.02.2021) [in Ukrainian].
24. Tsenko M. B. Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maybutnikh yurystiv [Formation of communicative competence of future lawyers]. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho”, 2014 № 4 (23) S.45-49 [in Ukrainian].
25. Chornobai O. L. Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti yurysta na etapakh yoho profesiinoho stanovlennia [Development of communicative competence of a lawyer at the stages of his professional development]. Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politehnika”, Lviv, 2015, S. 241-246 [in Ukrainian].
26. Yurchuk O. F. Komunikatyvna kompetentnist pravnyka v paradyhmi innovatsii. Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy [Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects]: materialy XIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. (2018 r., m. Kyiv): u 2-kh ch. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2017. ch.1. S. 31-33 [in Ukrainian].
27. Haldetska I. H., Vasylenko O. V. Learning professional foreign languages as an integral part of the policemen training. Innovatsiini tekhnolohii u konteksti inshomovnoi pidhotovky fakhivtsia. Materialy IV Mizhnar. nauk-prakt konf. Poltava 2018. S. 26-29 [in English].